כיתות ז'-ט' | גמרא | שיעור 1 מתוך 3 | 45 דק' | סנהדרין לז ע"א

חמ"ד: המשנה והסוגיה אינן בתכנית החובה בגמרא לחט"ב; מתאימות להעשרה, לחינוך לערכים ולימי זיכרון. ממלכתי: העשרה; מתאים גם לשיעורי תרבות יהודית-ישראלית.

"כיצד מאיימין": דיני ממונות ודיני נפשות

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו את תחילת המשנה ויסבירו מה בית הדין אומר לעדים לפני עדות בדיני נפשות.
- התלמידים יסבירו את ההבדל בין "דיני ממונות" ל"דיני נפשות" לפי המשנה ולפי רש"י.
- התלמידים יסבירו את הדרשה "דמי אחיך": "דמו ודם זרעיותיו".
- התלמידים יבחינו בין עדות מראייה לבין "אומד" ו"שמועה".

❓ השאלה הגדולה של היחידה

כמה שווה אדם אחד?

המשנה מדברת אל עדים בבית הדין, אבל היא עונה על שאלה גדולה מאוד. בכל שיעור נשמע עוד תשובה: "דמו ודם זרעיותיו", "עולם מלא", "בשבילי נברא העולם" ו"יתוש קדמך". בסוף היחידה כל תלמיד יכתוב תשובה משלו.

🧪 פתיחה: "שמעתי ש..."

משחקים "טלפון שבור" קצר: משפט אחד עובר בלחישה בין חמישה תלמידים. משווים את המשפט הראשון לאחרון. שואלים: **האם הייתם מרשיעים מישהו על סמך "שמעתי ש..."?** (5 דקות)

📖 הסבר למורה

המשנה מתארת מה בית הדין אומר לעדים בדיני נפשות לפני שהם מעידים: אולי אתם מעידים "מאומד" (השערה), "משמועה" (שמעתם מאחרים), "עד מפי עד" או "מפי אדם נאמן"? דעו שנבדוק אתכם בדרישה ובחקירה.

"הוו יודעין שלא כדיני ממונות דיני נפשות": בדיני ממונות עד שקר יכול לשלם ולתקן (רש"י: "נותן ממון לזה שנפסד על ידו... ומתכפר"). בדיני נפשות "דמו ודם זרעיותיו תלויין בו עד סוף העולם": מי שגורם למות אדם, גורם גם לכך שהצאצאים שלו לא ייוולדו.

המשנה לומדת זאת מקין והבל: כתוב "דמי אחיך צעקים" (בראשית ד, י), בלשון רבים, ולא "דם אחיך". "דבר אחר": שהדם היה מושלך על העצים ועל האבנים. זו דרשה, וכדאי להראות לתלמידים איך מילה אחת בלשון רבים פותחת רעיון.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **מְאַיְּימִין** = מזהירים, מאיימים; **עֵידֵי נְפָשׁוֹת** = עדים במשפט שבו חיי אדם תלויים; **אוֹמֶד** = השערה, הערכה; **שְׁמוּעָה** = שמעו מאחרים; **דְּרִישָׁה וַחֲקִירָה** = בדיקת העדות בשאלות; **זַרְעִיּוֹתָיו** = צאצאיו; **מִתְכַּפֵּר לוֹ** = הוא מתקן ונסלח לו.

משנה, סנהדרין לז ע"א (פרק ד, משנה ה)

מַתְנִי׳ כֵּיצַד מְאַיְּימִין אֶת הָעֵדִים עַל עֵידֵי נְפָשׁוֹת? הָיוּ מַכְנִיסִין אוֹתָן וּמְאַיְּימִין עֲלֵיהֶן: שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ מֵאוֹמֶד וּמִשְּׁמוּעָה, עֵד מִפִּי עֵד וּמִפִּי אָדָם נֶאֱמָן, שֶׁמָּא אִי אַתֶּם יוֹדְעִין שֶׁסּוֹפֵנוּ לִבְדּוֹק אֶתְכֶם בִּדְרִישָׁה וּבַחֲקִירָה.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** איך מזהירים את העדים בדיני נפשות? מכניסים אותם ומזהירים: אולי תעידו מהשערה, או משמועה, עד מפי עד, או מפי אדם נאמן (ולא ראיתם בעצמכם)? אולי איננכם יודעים שבסוף נבדוק אתכם בשאלות ובחקירה?

המשנה (המשך)

הֲוּו יוֹדְעִין, שֶׁלֹּא כְּדִינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. דִּינֵי נְפָשׁוֹת – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו תְּלוּיִין בּוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** דעו שדיני נפשות אינם כמו דיני ממונות. בדיני ממונות, (עד שקר) נותן כסף ומתכפר לו. בדיני נפשות, דמו (של הנאשם) ודם צאצאיו תלויים בו (בעד) עד סוף העולם.

המשנה (המשך)

שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּקַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: ״דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים״. אֵינוֹ אוֹמֵר ״דַּם אָחִיךָ״ אֶלָּא ״דְּמֵי אָחִיךָ״ – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר: ״דְּמֵי אָחִיךָ״ – שֶׁהָיָה דָּמוֹ מוּשְׁלָךְ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** כך מצאנו בקין, שהרג את אחיו, שנאמר "דמי אחיך צעקים". לא כתוב "דם אחיך" אלא "דמי אחיך" (ברבים): דמו ודם צאצאיו. פירוש אחר: "דמי אחיך" – שדמו היה מושלך על העצים ועל האבנים.

רש"י, ד"ה מאיימין

מתני' מאיימין - שלא יעידו עדות שקר:

רש"י, ד"ה דיני ממונות

דיני ממונות - אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "דִּינֵי מָמוֹנוֹת דִּינֵי נְפָשׁוֹת. דִּינֵי מָמוֹנוֹת – אָדָם נוֹתֵן מָמוֹן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר".

📜 **כתוב:** "אֵינוֹ אוֹמֵר "דַּם אָחִיךָ" אֶלָּא "דְּמֵי אָחִיךָ" – דָּמוֹ וְדַם זַרְעִיּוֹתָיו"

💭 **מפרשים:** זו דרשה של המשנה עצמה על בראשית ד, י. פירוש שלנו: כל אדם הוא תחילתו של עולם שלם של צאצאים.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: טלפון שבור, "שמעתי ש..." (5 דקות)
2. קריאת תחילת המשנה: אומד, שמועה, עד מפי עד; דרישה וחקירה (10 דקות)
3. דיני ממונות ודיני נפשות, עם רש"י (8 דקות)
4. "דמי אחיך": קריאת הפסוק והדרשה (8 דקות)
5. עבודה בזוגות: דף העבודה (11 דקות)
6. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. מה בית הדין שואל את העדים לפני עדות בדיני נפשות?
2. מה ההבדל בין דיני ממונות לדיני נפשות לפי המשנה?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה המשנה מדייקת דווקא במילה "דמי" ולא "דם"?
2. למה, לדעתכם, עדות "משמועה" אינה מספיקה בדיני נפשות?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם בימינו, ברשתות החברתיות, אנחנו "מעידים משמועה"? תנו דוגמה.
2. איזה משפט מהמשנה הייתם תולים בבית משפט? למה?

🏁 סיכום השיעור

חוזרים לשאלת היחידה: כמה שווה אדם אחד? לפי המשנה, יותר מאדם אחד: "דמו ודם זרעיותיו". בשיעור הבא המשנה תגיד את זה במפורש: "עולם מלא".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. השלימו: בדיני ממונות _____; בדיני נפשות _____.
2. מה פירוש "דמו ודם זרעיותיו"?

💡 הערות למורה

המשנה מדברת על בית הדין בזמן שדנו דיני נפשות. כדאי להבהיר שזו מסגרת משפטית עתיקה, והרעיונות שבה (זהירות בעדות, ערך החיים) רלוונטיים גם היום.

הפסוק "קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה" הוא בראשית ד, י. אפשר להראות אותו בתנ"ך.

"הוו יודעין" פונה לעדים; כדאי לקרוא את המשנה בקול, כמו נאום של הדיין.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

שאלות על אומד ושמועה, טבלת דיני ממונות ודיני נפשות, הדרשה "דמי אחיך", ו★ שאלת עדות ברשת. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- סנהדרין לז ע"א (ספריא)
- רש"י על סנהדרין לז ע"א (ספריא)
- בראשית ד, י (ספריא)

מחוון: "כיצד מאיימין": דיני ממונות ודיני נפשות

1. (1) ראייה, עדות כשרה. (2) עד מפי עד. (3) אומד (השערה). (4) שמועה.
2. ממונות: עד שקר נותן ממון ומתכפר לו; אפשר לתקן (רש"י: מחזיר למי שנפסד). נפשות: דמו ודם זרעיותיו תלויין בו עד סוף העולם; אי אפשר לתקן.
3. (1) "דמי" ברבים: דמו ודם צאצאיו שלא ייוולדו. (2) "דבר אחר": דמו היה מושלך על העצים ועל האבנים (בכמה מקומות).
4. רש"י: "אם העיד שקר נותן ממון לזה שנפסד על ידו ומחזירו לו ומתכפר".
5. תשובה פתוחה. לקבל ניסוח בסגנון "הוו יודעין..." שמזכיר שמידע שלא ראינו בעצמנו הוא "שמועה", ושלפגיעה בשם טוב יש השלכות.